Zatvorené kostoly počas pandémie. Argumentácia v médiách

Closed churches during a pandemic. Argumentation in the media

Abstrakt:

Zákaz verejného slávenia bohoslužieb predstavuje jedno z najcitlivejších protipandemických opatrení. Veľmi rôzne ho vnímali veriaci a neveriaci občania a následne aj konzervatívne a liberálne orientované médiá. Príspevok mapuje publikované názorové texty na tému zatvorených kostolov v období od marca 2020 do januára 2021 vo vybraných médiách konzervatívnej a liberálnej orientácie. Vychádza z obsahovej analýzy zameranej na použité argumenty. Odpovedá na výskumné otázky: aké argumenty používali médiá v súvislosti so zatvorenými kostolmi, aká bola frekvencia jednotlivých argumentov, aké boli rozdiely v argumentácii jednotlivých médií.

Kľúčové slová: COVID-19, koronavírus, náboženstvo, cirkev, kostoly, médiá, argumentácia

Abstract:

Prohibiting public worships is one of the most sensitive anti-pandemic measures. It was perceived very differently by believing and unbelieving citizens and subsequently by conservative and liberal oriented media. The paper investigates published opinion texts on the topic of closed churches in the period from March 2020 to January 2021 in selected media of conservative and liberal orientation. It is based on a content analysis focused on the arguments used. It answers research questions: what arguments were used by the media in connection with closed churches, what was the frequency of individual arguments, what were the differences in the arguments of individual media.

Key words: COVID-19, coronavirus, religion, Church, media, argumentation

Úvod a stav problematiky

Pandémia nového koronavírusu COVID-19 poskytla rôznorakú látku aj na mediálno-komunikačné výskumy. Podobne v oblasti náboženského života zasiahnutého pandémiou našli bádatelia plodné výskumné témy. V našom príspevku zúžime svoju pozornosť na trojčlenný vzťah médiá – náboženstvo – kovid; konkrétne na problém zavretých kostolov a zakázaných bohoslužieb a mediálnej argumentácie v týchto súvislostiach. Budeme odpovedať na základnú výskumnú otázku: aké argumenty zaznievali v médiách na obhajobu alebo kritiku zatvorených kostolov.

Zákaz verejných bohoslužieb rezonuje v rôznych typoch publikovaných výskumov. Výrazná väčšina z nich sa orientuje na mentálne zdravie ľudí počas pandémie, pričom sa argumentuje, že náboženské prežívanie a cirkevný servis pomáhajú lepšie prekonávať úzkosti, obavy a vyrovnávať sa s ťažkosťami v kritických situáciách. Vo veľkomestskom prostredí Detroitu skúmali hlavné formy, ktorými náboženská viera pomáhala zachraňovať zdravie ľudí a ich blahobyt (welfare) uprostred obrovskej sociálnej zmeny spôsobenej novým koronavírusom Modell a Kardia (2020). Hong a Handal (2020) upozornili na potrebu spolupráce troch inštitúcií: náboženstva, vedy a vlády. Tvrdia, že všetky tri nám po stáročia pomáhajú vyrovnávať sa s obavami a nebezpečenstvami typu aktuálnej pandémie, avšak každá má svoje limity a v záujme spoločného dobra je nevyhnutné kombinovať nástroje všetkých troch a dosahovať medzi nimi čo najvyššiu kooperáciu. Koenig (2020) sa zaoberal úlohou náboženskej viery a praxe vo vyhýbaní sa ochoreniu na kovid, prípadne pri zvládaní jeho dôsledkov, keď sa objaví.

Ponúka odporúčania na zachovanie duchovnej, mentálnej aj fyzickej pružnosti počas pandémie. Početný tím talianskych výskumníkov (Molteni a kol., 2020) prostredníctvom kvantitatívnej analýzy dokázal, že ľudia postihnutí kovidom vykazovali vyššiu mieru zbožnosti (modlenie sa, účasť na bohoslužbách), pričom šlo najmä o takých, ktorí získali náboženskú výchovu v detstve. Možno teda tvrdiť, že dramatické okolnosti majú potenciál spôsobiť krátkodobé náboženské oživenie, a to aj v prostredí postupujúcej sekularizácie.

S ohľadom na špecifické komunity sa mentálnemu zdraviu ľudí v súvislosti so zatvorením chrámov venovali napr. Pirutinsky, Cherniak a Rosmarin (2020) vo svojom výskume amerických ortodoxných židov, ktorí boli vírusom vo všeobecnosti zasiahnutí do veľkej miery. Ukázalo sa, že členovia tejto komunity prežívali menší stres a zachovávali si pozitívny prístup. „Pozitívne náboženské stratégie zvládania situácie, vnútorná náboženskosť a dôvera k Bohu silno korelovali s nižším stresom a pozitívnejším myslením, kým negatívne náboženské stratégie zvládania situácie a nedôvera k Bohu korelovali s opakom“ (Pirutinsky, Cherniak, Rosmarin 2020, s. 2 288). Znamená to, že viera môže podporovať vnútornú odolnosť, najmä počas kríz. Na ortodoxnú židovskú komunitu sa sústredil aj Weinberger-Litman a kol. (2020). Autorský tím konštatoval, že komunitné organizácie požívali v súvislosti s kovidom väčšiu dôveru než akékoľvek iné, vrátane vládnych, štátnych, federálnych, svetových inštitúcií či médií. Argumentujú, že verejné zdravotnícke autority by v tomto pandemickom čase mali s náboženskými inštitúciami uzatvárať partnerstvá v spoločnom záujme ochrany zdravia. DeSouza a kol. (2021) zamerali svoju pozornosť na Afroameričanov a „Black Church“ počas kovidu. Konštatujú neproporčné umieranie Afroameričanov na kovid a fakt, že Black Church odjakživa pomáhala Afroameričanom udržiavať si v nepriaznivom prostredí mentálne zdravie a pohodu. Vo svojom výskume priniesli pohľady čiernych internistov/psychiatrov, angažovaných zároveň na vedúcich pozíciách v Black Church. Poukázali na to, že fyzické zatvorenie kostolov má tendenciu vyberať si daň na mentálnom zdraví Afroameričanov, osobitne tých starších, ktorí sa prvýkrát v histórii musia vyrovnávať s amerických rasizmom bez fyzickej podpory cirkvi.

Osobitný uhol pohľadu nachádzame u VanderWeeleho (2020), ktorý postavil do kontrastu argument vlastných duchovných benefitov a argument lásky k blížnemu. Tvrdí, že hoci zákaz bohoslužieb predstavuje zásah do duchovných benefitov, ktoré ľudia na bohoslužbách čerpajú, a negatívne sa podpisuje aj na psychickom a fyzickom zdraví ľudí, láska k blížnemu veriacich ľudí núti zrieknuť sa bohoslužieb v prospech ochrany zdravia druhých. Jednotlivé náboženské komunity môžu a musia hľadať cesty k eliminovaniu strát z nestretávania sa. Nové formy pôsobenia cirkví zahŕňajú napr. osobné a rodinné modlitby a pobožnosti, streamovanie bohoslužieb, onlinové modlitebné a diskusné stretnutia. „Hoci nič z toho nemôže stratu osobných stretnutí plne nahradiť, samotná obeť obsiahnutá v týchto činoch môže byť vnímaná ako cesta k väčšej láske k Bohu a k blížnemu“ (VanderWeele 2020, p. 2 196). Vlastnú skúsenosť v prvej línii boja s kovidom opísali Chirico a Nucera (2020), pričom volajú po intenzívnejšom zapájaní spirituality do boja s ochorením. Upozorňujú na príbehy mnohých talianskych kňazov, ktorí v týchto tragických časoch zomreli pre službu v nemocniciach, a pripomínajú aj význam spirituálnych zručností zdravotníkov: zmierňujú stres a psychické utrpenie tak samotných zdravotníkov, ako pacientov. Genig (2020) si z pozície pravoslávneho kňaza a nemocničného kaplána všíma úlohu mystéria v starostlivosti o pacientov trpiacich kovidom, upozorňujúc na odlišnosť moderného a postmoderného prístupu k tajomstvu. Pandémia dáva podľa neho postmoderným lekárom nového tisícročia príležitosť na návrat k starobylému k chápaniu humanity, choroby, utrpenia, ba aj smrti.

Okrem príspevkov so spoločným menovateľom mentálneho zdravia si výskumníci vo väčšej miere všímajú aj rôzne modifikácie náboženských rítov a novoty, ktoré v pandemickom období cirkvi zavádzajú. Bryson, Andres a Davies (2020) konštatujú bezprecedentné prispôsobenie sa životov jednotlivcov a komunít, vrátane cirkevných. S využitím nástroja multidisciplinárneho dialógu medzi humánnou geografiou a teológiou preskúmali interakcie medzi miestom, priestorom a duchovnom.

Identifikovali pestrú škálu mechanizmov, ktoré cirkvi extrémne rýchlo vyvinuli v záujme poskytovania virtuálnych služieb. Konštatujú, že rapídna transformácia prostredníctvom zabezpečovania onlinových bohoslužieb a usadenia sa vo virtuálnom priestore rozostrila hranicu medzi sakrálnymi a sekulárnymi priestormi. Zavádzajú novotvary intersakrálny priestor (intersacred space), dočasne sakrálne priestory (temporary sacred spaces), infrasekulárny priestor (infrasecular space). V tomto kontexte zohráva osobitnú úlohu autorita náboženských vodcov, čo si všimli Bawidamann, Peter a Walthert (2020) vo svojom výskume katolíckych a islamských komunít vo Švajčiarsku. Zmeny ich rituálových praktík podrobili výskumu na základe Bourdieho troch kategórií: zmeny, posunu a zrušenia. Zmeny sa podľa autorov prijímali práve na zamedzenie rušenia bohoslužieb, čo zvýrazňuje ich význam. Následne boli náboženskí vodcovia konfrontovaní s potrebou obhájiť svoje konanie jednak dovnútra komunity a jednak navonok voči sekulárnemu okoliu. Ukázalo sa, že ich autorita v presadzovaní opatrení závisí od miery etablovanosti v spoločenskom kontexte a od deľby práce v náboženskej komunite. Premeny kresťanských bohoslužieb v kórejskom prostredí sa stali témou výskumu Kima (2020), ktorý konštatuje, že premena na „bezkontaktové" bohoslužby bola prijatá bez kritickej diskusie. Považuje za dôležité pýtať sa v tejto situácii, čo o bohoslužbe a jej princípoch učí Biblia, konkrétne, aké princípy bohoslužby ustanovil sv. Pavol. Analyzuje pavlovské princípy liturgie a zdôrazňuje napr. princíp súladu s domácimi zvyklosťami a so situáciou. Preto odporúča neposudzovať nové prístupy ako dobré alebo zlé, ale hľadieť v prvom rade na to, či evanjelium ostáva plne ohlasované a pravda nijako neprekrútená.

Tretiu kategóriu bádateľského záujmu o zákaz verejných bohoslužieb počas koronakrízy predstavujú štúdie o konkrétnych aktivitách cirkví v danom období. Conteh (2020) sa venuje spirituálnej a praktickej odpovedi cirkvi na pandémiu a jej misii počas nej. Konštatuje, že cirkev sa usiluje predovšetkým prinášať evanjelium do bežných životov ľudí, a preto koná pragmaticky. „Viera v milujúceho Boha pomáha dávať situácii zmysel a vysporiadať sa s pandémiou" (Conteh 2020, p. 263). Galiatsatos a kol. (2020) vypracovali prípadovú štúdiu o komunitných konferenčných telefonátoch zameraných na šírenie informácií o pandémii. Cirkevní lídri mohli vďaka nim prediskutovať s účastníkmi hrozby a úspechy. Podľa výskumného tímu ide o medicínsko-náboženský nástroj, ktorý sa osvedčil a môže byť odporúčaný iným komunitám počas tejto a podobných pandémií.

Do štvrtej kategórie výskumov venovaných zatvoreným kostolom môžeme zaradiť tie, ktoré upozorňujú na blížiacu sa zásadne novú post-koronovú dobu a s ňou spojené výzvy, ktorým cirkvi čelia. Podľa Hwanga (2020) je korona bodom zlomu, po ktorom už nič nebude také ako predtým – ani pre cirkvi. Pandémia odhalila krízu kórejských cirkví, ktoré sa budú musieť v post-koronovej dobe obnoviť. Autor navrhuje ako jednu z ciest obnovu z perspektívy misijnej ekleziológie ako „alternatívnej ekleziológie, ktorá prekračuje obmedzenia tradičných cirkví" (Hwang 2020, p. 430). Levin (2020) vidí v pandémii skúšku inštitucionálneho náboženstva. Jednotliví klerici i celé komunity naprieč vyznaniami zohrali počas pandémie aj negatívnu úlohu (dezinformácie, šírenie strachu, nepriateľstva voči druhým a zbytočne riskantné správanie), ale aj pozitívnu úlohu (upokojovanie, zdravotnícka starostlivosť v cirkevných zariadeniach, pastoračná starostlivosť). Ako konštatuje autor, epidémia sa stala etickou výzvou pre nás všetkých: aby sme vykročili zo svojich vlastných obáv a dali sa do služby ostatným. Vyžaduje si to odvahu stať sa zástupcami najvyšších hodnôt svojej viery a postaviť sa proti nábožensky motivovanej hlúposti a nenávisti.

Do pomyselnej kategórie „iné" by sme mohli zaradiť tematicky ojedinelé odborné príspevky. Za jeden zo zásadných možno označiť výskum zameraný na otázku (prípadného) porušovania náboženskej slobody počas pandémie (Shimanskaya 2020). Jeho autorka si kladie otázku, nakoľko sú reštriktívne opatrenia vlád rozumné a obhájiteľné. Konštatuje, že kým v prvej vlne cirkvi aj veriaci akceptovali zákaz verejných bohoslužieb ako nevyhnutný a neprejavovali nevôľu, ba naopak, cirkevné organizácie sa horlivo zapájali do charitatívnych aktivít, v druhej vlne sa situácia zmenila a zástupcovia cirkví začali hovoriť o porušovaní náboženských slobôd a kritizovať národné vlády za diskrimináciu

veriacich. Preto Shimanskaya navrhuje zlepšiť európsku legislatívu týkajúcu sa slobody vierovyznania s ohľadom na bezpečnosť ako základ udržateľného ekonomického, politického a kultúrneho rozvoja v Európe.

Zaujímavý výskumný pohľad nachádzame aj u Hilla, Gonzaleza a Burdettovej (2020), ktorí skúmali vzťah medzi mierou religiozity v jednotlivých štátoch USA a tamojšou mobilitou populácie počas pandémie. Dospeli k záveru, že náboženskejšie štáty mali vyššiu mobilitu a súčasne menší pokles mobility. Zároveň štátne nariadenia lockdownového typu (stay-at-home orders) mali v náboženskejších štátoch slabší účinok. Gruenwald sa venoval logistike alternatívnych náboženských podujatí počas pandémie: onlinovým prenosom bohoslužieb, televíznym a rozhlasovým prenosom, prenosom na verejných priestranstvách, vysluhovaniu sviatostí „z auta". Konštatoval, že takáto situácia, keď sú testy a vakcíny nedostupné a lockdown sa ukazuje ako jediné riešenie, pripomína dávne morové epidémie, pričom „mnohí veriaci mali pocit, že cirkev tu počas krízy nebola pre nich" (Gruenwald 2020). Hĺbkový kvalitatívny prístup k skúmaniu látky zvolili Thorndahlová a Frandsen (2020). Do svojho textu včlenili aj príbeh o pohrebe pred zavretým kostolom, pričom zdôraznili silné emócie a upozornili na radikálny vpád korony do života ľudí a do sociálneho poriadku.

Metodológia

Odpoveď na svoju výskumnú otázku o mediálnej argumentácii v prospech a v neprospech zatvorených kostolov sme hľadali prostredníctvom kvantitatívno-kvalitatívnej obsahovej analýzy. Keďže ide v súvislosti s touto témou (živou v odbornej komunite pomerne krátko) o ojedinelý prístup, v dosiaľ publikovanej literatúre sme nenašli argumentačnú analýzu tohto druhu a bolo potrebné sformulovať argumentačné kategórie ad hoc. Nápomocná nám pritom bola metóda „rámcovania" (*framing*), ktorá sa zakladá na rozkategoriizovaní skúmanej problematiky a následne na analýze textových obsahov podľa týchto kategórií. Rámce sa často stotožňujú s tematickými kategóriami skúmaného diskurzu (Gazda 2009), avšak tento metodologický nástroj umožňuje aj skúmanie kategórií hlbšie pod povrchom udalostí a javov. Jeden z kľúčových teoretikov „rámcovania" R. Entman definuje *frames* ako „aspekty udalostí a vecí a ich prepájanie tak, aby sa podporila určitá interpretácia, hodnotenie a/alebo riešenie" (Entman 2004, s. 5) a prisudzuje im štyri funkcie: definujú problém, ponúkajú interpretáciu príčin, obsahujú morálny postoj k problému a sľubujú riešenie, nápravu alebo smer potrebnej reakcie (Entman 1993, s. 51 – 58). Práve interpretačný a morálno-hodnotiaci prístup médií je dôležitý pri formulovaní argumentov v textoch, ktoré publikujú.

Výskumnú vzorku sme zostavili z textov printových a onlinových médií z rozličných oblastí liberálno-konzervatívneho spektra. Skúmali sme *Denník N*, denník *SME*, *Konzervatívny denník Postoj*, *Denník Štandard* a *Konzervatívny denník Hlavné správy*[1] v období od začiatku pandémie, resp. od prvého zákazu verejných bohoslužieb (10. marca 2020), do Sviatku troch kráľov (6. januára 2021), teda až do obdobia po Vianociach, ktoré bolo – spolu s Veľkou nocou na jar 2020 – z hľadiska zatvorených kostolov osobitne citlivé. Do vzorky sme zaraďovali texty s explicitne vyjadreným názorom. Získali sme spolu 127 textov, ich pôvod a žánrové rozvrstvenie zobrazujú tabuľky č. 1 a 2.

Tab. č. 1: Výskumná vzorka: pôvod textov

Médium	Počet textov
Denník N	38
SME	41

[1] Portál *Hlavné správy* sa pozicionuje na okraji mediálneho spektra a blízko hranice s pofidérnymi portálmi, ktoré nespĺňajú základné predpoklady na to, aby mohli byť označované ako médiá (porov. Hacek 2020, s. 5, 17). V našom výskume sme ho využili ako zdroj konzervatívno-kresťanských argumentov na vyváženie vzorky, odhliadnuc pritom od politickej orientácie a kvality novinárskej práce.

Postoj	24
Štandard	11
Hlavné správy	13
Spolu	**127**

Tab. č. 2: Výskumná vzorka: žánrová skladba textov

Žáner	**Počet textov**
Analýza	9
Anketa	5
Báseň	1
Esej	3
Fejtón	1
Glosa	19
Komentár	33
Otvorený list	1
Reportáž	1
Rozhovor	29
Správa	19
Úvaha	3
Zápisník[2]	3
Spolu	**127**

V každom z textov sme zaznamenávali okrem základných identifikačných premenných (médium, dátum, autor) aj žáner a pôvod prezentovaného názoru (či šlo o názor autora textu alebo citovaný názor respondenta). Následne sme pri každom určovali prítomné argumenty (v jednom texte ich mohlo byť viacero súčasne). Zaznamenané argumenty sme zoskupili do šiestich strešných kategórií:

- A1: zodpovednosť;
- A2: príležitosť;
- A3: význam viery;
- A4: bezpečnosť kostolov;
- A5: diskriminácia cirkví;
- A6: náboženská sloboda.

V piatich zo šiestich argumentačných kategórií bolo možné sledovať argumenty so spoločným základom, ale opačným vektorom:

- A1: zatvorenie kostolov je potrebné z hľadiska ochrany verejného zdravia/nie je potrebné;
- A3: viera je pre život človeka potrebná a užitočná/nie je potrebná a užitočná;
- A4: kostoly sú z epidemiologického hľadiska bezpečné/nie sú bezpečné;
- A5: cirkvi sú zatvorením kostolov diskriminované voči iným inštitúciám/iné inštitúcie sú diskriminované voči cirkvám;
- A6: zatvorenie kostolov porušuje náboženskú slobodu/neporušuje náboženskú slobodu.

Argument o pandémii a zákaze verejných bohoslužieb ako príležitosti pre cirkvi a veriacich na prehĺbenie duchovného života a upriamenie pozornosti na prehliadané aspekty spirituality a pastorácie nemal negatívny vektor.

[2] K žánru zápisník porov. Rončáková 2016, s. 136 – 141.

Zistenia

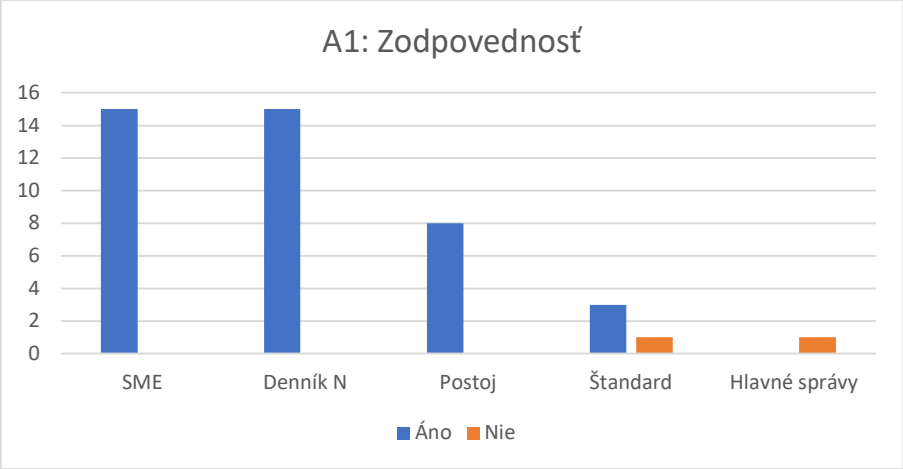
V nasledujúcej časti priblížime jednotlivé argumentačné kategórie a prvostupňové štatistické zistenia, ktoré sa ich týkali. Následne použijeme druhostupňové štatistické nástroje na hľadanie hlbších súvislostí.

A1: Zodpovednosť

Argumentačná kategória zodpovednosti zahŕňala presvedčenia, že zatvorenie kostolov je (nie je) nutné z hľadiska bezpečnosti a verejného zdravia. Zaznamenali sme oba vektory:

- pozitívny: zatvorenie kostolov je potrebné pre bezpečnosť,
- negatívny: zatvorenie kostolov nie je potrebné pre bezpečnosť.

Graf č. 1: Výskyt argumentu Zodpovednosť (A1)

Tento typ argumentácie bol typický pre liberálne orientované médiá, avšak jeho pozitívny vektor výrazne prevažoval aj v konzervatívnych. Opačné tvrdenia sme zaznamenali len dve, po jednom v *Denníku Štandard* a v *Konzervatívnom denníku Hlavné správy.* Celkovo sa v našej vzorke tento typ argumentu vyskytol 43-krát (41-krát pozitívny vektor, 2-krát negatívny vektor).

Autori sa zväčša odvolávali na potrebu tohto hygienického opatrenia v záujme ochrany zdravia, najmä s ohľadom na veriacich vyšších vekových kategórií. Táto argumentácia bola pomerne racionálna, bez prímesi emócií. Avšak objavovali sa i tie, najmä v liberálne ladených textoch, kde sa poukazovalo na neochotu veriacich toto opatrenie akceptovať, objavovali sa tvrdenia, že veriaci sú svojím tmárstvom nebezpeční pre seba aj pre druhých, ľudia ako Kuffa sú nezodpovední, nebezpeční a ich hlúposť je zákerná, niektorí veriaci sa chovajú ako ufňukaní fanatici, vláda sa voči cirkvi správa slabošsky a mala by proti nej postupovať tvrdšie. *„V niektorých obciach a mestách po celom Slovensku boli počas lockdownu otvorené kostoly napriek tomu, že to bolo zakázané spôsobom, ktorý sa nedal nepochopiť. Aj tak sa však na Nový rok stovky ľudí, mnohí z nich starí a mnohí bez rúšok, zišli v uzavretých priestoroch, a potom sa vybrali do svojich obydlí a tam žili šťastne, až kým nepomreli,“* napísal napr. Samo Marec v glose v denníku SME[3]. Osobitnú pozornosť si v tejto súvislosti vyslúžil trnavský arcibiskup Ján Orosch, ktorý k téme v apríli 2020 zverejnil prejav na videu a kritizoval

[3] https://komentare.sme.sk/c/22565950/preco-by-nas-okamzite-malo-anektovat-nemecko-pise-samo-marec.html

disproporčné zakazovanie verejných bohoslužieb v porovnaní s inými sociálnymi aktivitami. Kritici cirkvi vtedy písali, že Orosch trestuhodne zľahčuje ohrozovanie životov a zdravia veriacich.

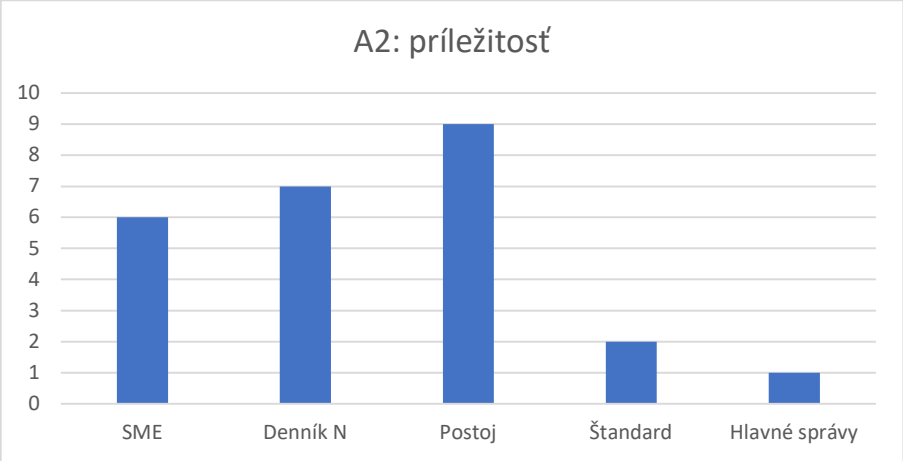
Radikálne názory z opačnej strany spektra sa usilovali tlmiť aj konzervatívne médiá, ktoré zdôrazňovali, že situácia nie je nezvládnuteľná, cirkev tvorivo hľadá nové možnosti kontaktu s veriacimi, v porovnaní s epidémiami minulosti sme na tom vďaka súčasným technológiám veľmi dobre a mali by sme byť za to vďační. Kritizovali krikľúňov, ktorí chcú byť pápežskejší ako pápež. Ukazovali, že nie je čas na falošné hrdinstvo, a že dožadovanie sa cirkevného servisu za každú cenu je vlastne prejavom pýchy. Ako kľúčový argument zaznievalo, že zrieknutie sa bohoslužieb je obeta, ktorú treba priniesť z lásky k blížnemu – čiže v záujme ochrany zdravia všetkých, najmä najslabších. *„Potrebujeme sa orientovať podľa lásky k blížnemu, nie podľa fanatickej lásky k svojmu egoistickému kresťanstvu,“* vyjadril sa napr. prior komunity augustiniánov v talianskom Viterbe Juraj Pigula[4].

Ojedinelé opačné hlasy spochybňovali účinnosť tohto epidemiologického opatrenia, prípadne ho vyostrovali ďalšími návrhmi, napr. na obnovenie prijímania na jazyk.

A2: Príležitosť

Argumentačná kategória so súhrnným pomenovaním „príležitosť“ zahŕňala presvedčenia, že vzniknutá situácia prináša cirkvám a veriacim aj vhodnú príležitosť na prehĺbenie viery, rozvinutie inokedy zanedbávaných spirituálnych a pastoračných praktík, opustenie kostolných múrov a otvorenie sa ľuďom „vonku“, oživenie osobnej a rodinnej modlitby a pod. Zaznamenali sme výlučne pozitívny vektor, keďže negatívny (nie je to príležitosť, nie je to šanca) nedáva pri tomto type argumentu význam. V istom zmysle môžeme však jeho negáciu badať v argumente č. 6 o náboženskej slobode: ten totiž nesie aj odtienok presvedčenia, že daná situácia nemá pozitíva, iba negatíva, a preto je potrebné ostro a nekompromisne sa usilovať zvrátiť ju. Tento argument obsahuje však aj iné, podstatnejšie, aspekty, preto ho analyzujeme samostatne.

Graf č. 2: Výskyt argumentu Príležitosť (A2)

Argument príležitosti bol najčastejší v *Konzervatívnom denníku Postoj*, nezanedbateľné miesto mal však aj v liberálnych denníkoch *SME* a *Denník N.* V oboch denníkoch 100 % textov s týmto argumentom predstavovali rozhovory s duchovnými autoritami alebo hosťovské príspevky takýchto autorít; ani v jednom prípade nešlo o komentárový text interného autora. V denníku *SME* pochádzalo päť zo šiestich textov tohto druhu z regionálnych redakcií (*MY Orava, MY Kysuce, MY Horný Zemplín*

[4] https://svetkrestanstva.postoj.sk/52500/medzi-ruskom-a-modlitbou-kde-je-miesto-viery-pri-koronaviruse-

atď.), šiestym bol rozhovor s českým kňazom Tomášom Halíkom. Celkovo sa tento typ argumentu v našej vzorke vyskytol 25-krát.

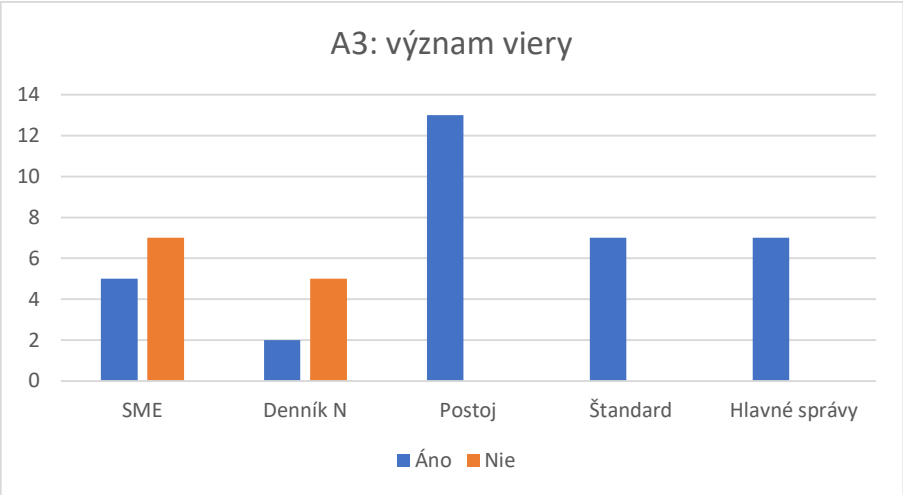
Autori týchto argumentov videli v zatvorených kostoloch šancu na prehĺbenie vnútorného prežívania viery, na zastavenie a stíšenie sa, na očistenie prístupu k duchovným skutočnostiam od nánosov kobercov, kvetov a vôní. *„Pravda o vykúpení sa nám teraz javí ako vzácnejšia. Cítime sa viac ohrození zvonka. O to viac si môžeme budovať svoju identitu zvnútra,“* povedal kňaz Anton Tyrol v rozhovore s redaktorkou *SME* Lýdiou Vojtaššákovou[5]. Často sa spomínalo očisťovanie zrna od pliev. Osobitnú pozornosť autori venovali oživovaniu rodinnej liturgie, rozvíjaniu rodinnej modlitby a upevňovaniu domácej cirkvi. Ďalší aspekt predstavovali výzvy na vychádzanie von, v ústrety svetu, na vzdávanie sa pohodlných zabehaných chodníčkov a apoštolovanie.

A3: Význam viery

Pod súhrnné pomenovanie „význam viery“ sme zaradili argumenty týkajúce sa dôležitosti, užitočnosti, nevyhnutnosti náboženskej viery pre život človeka a ľudskej túžby po takomto transcendentnom prežívaní a náboženskom správaní sa. Tu sme zaznamenali oba vektory:

- pozitívny: viera je potrebná a užitočná pre život človeka,
- negatívny: viera je nepotrebná a neužitočná pre život človeka.

Graf č. 3: Výskyt argumentu Význam viery (A3)

Tento druh argumentu bol typický pre konzervatívne orientované médiá. V tých liberálnych sa takáto argumentácia s pozitívnym vektorom znova vyskytovala výlučne v rozhovoroch, anketách alebo v hosťovských článkoch externých autorít. Naopak, opačný vektor sa objavoval v komentárových textoch (komentáre, glosy, fejtóny) interných redaktorov – to platilo o všetkých takýchto textoch s výnimkou jednej správy, ktorá informovala o facebookovom statuse bratislavského župana Juraja Drobu. Tento typ argumentu sme zaznamenali v našej vzorke 46-krát (34-krát pozitívny vektor, 12-krát negatívny vektor).

[5] https://myorava.sme.sk/c/22379912/velkonocne-sviatky-su-tentokrat-ine-nie-v-podstate-ale-forme-slavenia.html

Argumentácia v prospech duchovných potrieb človeka sa opierala o presvedčenie, že duchovno stojí nad materiálnymi potrebami, je extrémne dôležité pre život človeka, nemožno ho porovnávať s kultúrnymi a ekonomickými aktivitami (napr. s reštauráciami a fitkami). Typický bol argument, že viera ľuďom pomáha v ťažkých chvíľach, drží ich aj psychicky, pomáha udržať si duševné zdravie. Poukazovalo sa na to, že viera a duchovné zbrane sú veľmi dôležité, Boh svojich verných chráni, poukazovalo sa na príklady z histórie. Mnohé texty sa venovali existenčnej potrebe kresťana prijímať sviatosti. Vyjadrovali bolesť, utrpenie, túžbu a obdobie bez bohoslužieb prirovnávali k vyhnanstvu. *„Trpel som ako pes, že som nemohol ísť na omšu. Keď som bol mladý, vládol môjmu rodnému Dolnému Rakúsku hajtman, o ktorom sa traduje, že bol celú nedeľu neznesiteľný, ak ráno nestihol omšu. Ja som ten istý prípad, bez nedeľného prijímania som nesvoj,“* napísal reportér denníka *Postoj* Martin Leidenfrost[6]. Naopak, letné uvoľnenie a obnovenie verejného slávenia vítali tieto texty s dojatím. Košický arcibiskup Bernard Bober prirovnal túto situáciu k, *„zvítaniu s človekom, ktorý sa vrátil po dlhej ceste naspäť domov“*[7].

Autori zdôrazňovali aj potrebu spoločenstva pre život veriacich, vzájomného povzbudenia a jednomyseľného slávenia Božích tajomstiev. Objavili sa dokonca aj ráznejšie argumenty prirovnávajúce súčasné zákazy k totalitným obmedzeniam z čias komunizmu, náboženské prežívanie sa prezentovalo ako posledná inštancia, ktorá ľudí drží nad vodou a nemožno im ju brať. V tomto duchu sa vyjadril napr. košický gréckokatolícky biskup Milan Chautur, ktorý v článku *Hlavných správ* s titulkom *Chrámy by sa zatvárať nemali! Ľudia tam nedýchajú na seba, ale sú tvárou obrátení k Bohu* tvrdil, že babičky si už želajú radšej umrieť a krízový štáb a vláda sa správajú, ako za raných kresťanských čias prenasledovania...[8]

Opačný vektor mali články postavené na presvedčení, že duchovno v porovnaní s ekonomikou, školami, divadlami, športom atď. nie je dôležité, ba celkovo nie je potrebné pre život. Pre niektorých autorov je to drahý špás určený malej skupine ľudí. Liturgie vnímali ako zanedbateľné z hľadiska osobného duchovného prežívania, človek sa bez nich ľahko zaobíde a z tohto hľadiska je duchovno na úrovni veľkonočného prejedania sa. *„Tak ako akýkoľvek iný ritualizovaný spôsob správania sa či prežívania si ani viera nezasluhuje, ani nezaslúži žiadny mimoriadny prístup či ochranu,“* napísal komentátor denníka *SME* Tomáš Prokopčák[9]. Radikálnejšie názory tohto typu duchovné prežívanie ironizovali a zosmiešňovali ako niečo spiatočnícke, škodlivé, divné, choré, trápne, hlúpe. Dožadovanie sa omší bolo pre týchto autorov hodné výsmechu. Vyjadrovali presvedčenie, že náboženské rituály a magické myslenie nám nepomôžu.

A4: Bezpečnosť kostolov

[6] https://www.postoj.sk/56769/treti-list-slovakom

[7] https://svetkrestanstva.postoj.sk/54504/verejne-bohosluzby-su-opaet-povolene-niekde-veriaci-dostanu-na-omsu-listky

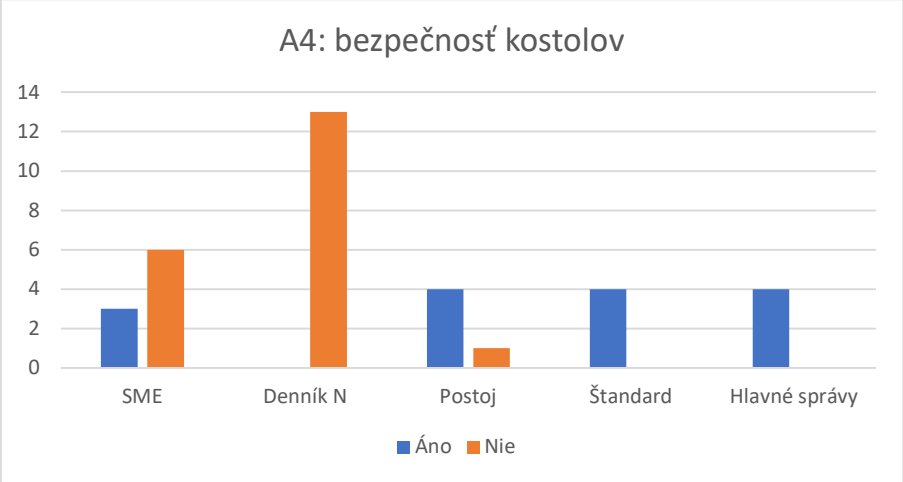
[8] https://www.hlavnespravy.sk/krizovy-stab-zakazal-omse-vladyka-milan-chramy-by-sa-zatvarat-nemali-ludia-tam-nedychaju-na-seba-ale-su-tvarou-obrateni-k-bohu-babicky-si-uz-zelaju-radsej-umriet-krizovy-stab-a-vlada-sa-spra/2315656

[9] https://komentare.sme.sk/c/22399039/problemom-nie-su-otvorene-kostoly-ale-pokrytectvo.html

Argument o bezpečnosti kostolov sa týkal epidemiologickej rizikovosti chrámových priestorov a bohoslužobných zhromaždení. Intenzívne prítomné boli oba vektory vychádzajúce z tohto argumentačného základu:

- pozitívny: kostoly sú z hľadiska prenášania vírusu bezpečné,
- negatívny: kostoly sú z hľadiska prenášania vírusu nebezpečné.

Graf č. 4: Výskyt argumentu Bezpečnosť kostolov (A4)

Poukazovanie na epidemilogickú rizikovosť kostolov bolo typické pre liberálne médiá, s ktorými v tomto polemizovali tie konzervatívne. Výnimku tvorili tri texty denníka *SME* s pozitívnym vektorom, všetky charakteru rozhovoru alebo hosťovského komentára. V denníku *Postoj* zasa hosťujúci komentátor upozornil na negatívne stránky bohoslužobného zhromažďovania sa počas epidémie. Celkovo sa do tejto kategórie zaradilo 35 textov (pozitívny vektor 15-krát, negatívny vektor 20-krát).

Negatívne ladené texty tvrdili, že kostoly a omše sú obzvlášť rizikové, prinášali výskumy o tom, že práve z omší pochádza veľa prípadov ochorenia, označovali omše za náchylné na superšírenie, za nebezpečné ohnisko nákazy a kostoly zaraďovali medzi najrizikovejšie miesta. Poukazovali na to, že v kostoloch sa nedodržiavajú hygienické opatrenia – napr. v porovnaní s divadlami. Tému neraz ironizovali, ako napr. Nataša Holinová vo svojom fejtóne, ktorému dala formu inteligenčného testu: správna odpoveď na otázku *„Mám cirkev. Čo teraz?“* mala znieť: *„Zruším. Buď bohoslužby aspoň na dva týždne, alebo celú cirkev.“*[10] *Denník N* publikoval aj *Báseň týždňa* z pera Vlada Jančeka:

Jedno po druhom

Bude sa to uvoľňovať
presne podľa potreby.
V poradí, že najprv omše,
no a potom
pohreby.[11]

[10] https://dennikn.sk/1794300/test-som-bezcitny-ignorant-co-teraz/?ref=list

[11] https://dennikn.sk/1885454/matovic-napina-sulikovu-strunu-udalosti-tyzdna/?ref=list

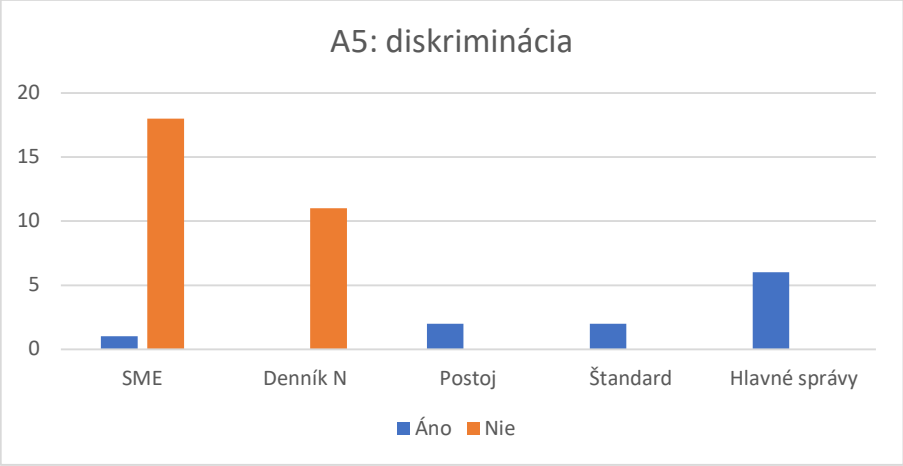
Argumenty s opačným vektorom tvrdili pravý opak: kostoly nie sú problém, nie sú rizikové ani nebezpečné v porovnaní s inými aktivitami a zákaz omší je neprimeraný.

A5: Diskriminácia

Argumentácia diskrimináciou sa zakladala na porovnávaní kostolov/omší a kultúrnych či športových podujatí. Podľa toho, ktorú stranu „sporu" považovali autori za diskriminovanú, sme rozlíšili dva vektory:

- pozitívny: kostoly sú diskriminované oproti divadlám, reštauráciám, štadiónom, školám atď.,
- negatívny: kostoly sú privilegované oproti divadlám, reštauráciám, štadiónom, školám atď.

Graf č. 5: Výskyt argumentu Diskriminácia (A5)

Na diskrimináciu boli citlivé najmä liberálne médiá, text ladený v prospech kostolov sme našli len v počte jeden, a to v denníku *SME* v hosťovskom komentári. Celkovo bolo textov tohto druhu 40 (pozitívny vektor 11-krát, negatívny vektor 29-krát).

Argumenty v prospech kostolov vychádzali z presvedčenia, že v porovnaní s rôznymi službami typu krčmy, bary, fitká či psie salóny sú kostoly nespravodlivo, až poburujúco diskriminované. Niektorí autori za tým videli silnejší lobing „druhej strany". Mediálnu pozornosť si vyslúžil napr. otvorený list kňaza Antona Tyrola dolnokubínskej regionálnej hygieničke, kde stálo: *„Svojou vyhláškou ste nezakázali nejaké folklórne predstavenia, ani ste nezavreli nejaký klub zahľadený do histórie, ale ste siahli na naše ľudské právo, ktoré je konštitutívnym prvkom slobody a dôstojnosti človeka. V budúcnosti urobíte lepšie, ak zvolíte citlivejší prístup."*[12] Trnavský arcibiskup Ján Orosch v už spomínanom videoprejave zasa povedal: *„Keď sa pred obchod, v parlamente či na tlačovke natlačí 50*

[12] https://www.hlavnespravy.sk/profesor-a-knaz-pise-regionalnej-hygienicke-ktora-zakazala-slavit-vianocne-sv-omse-a-spovedat-krivdite-nam-ako-krestania-a-katolici-v-nasej-vlasti-uz-nemozeme-mlcat/2390876

ľudí, nevšimol som si, že by zasahovali policajti. Ale ak ide o kostol, eštebáci sú v pohotovosti a istí novinári by vyšli aj na kostolnú vežu."[13]

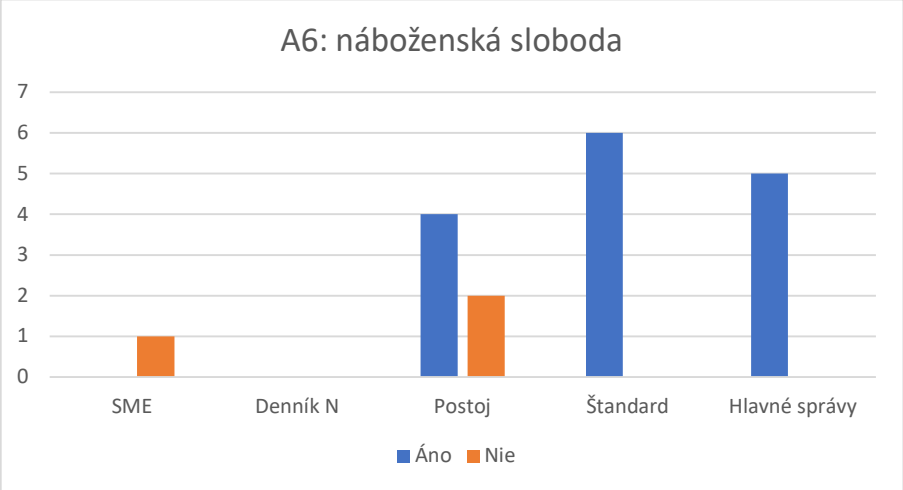
Rovnaký postoj, len presne v opačnom garde, zastávali autori, ktorí považovali za nespravodlivo diskriminované v porovnaní s kostolmi divadlá, koncertné sály, fitká. V novembri a decembri 2020 (ale aj neskôr) boli v liberálnej argumentácií veľmi intenzívne prítomné školy, dokazovala sa potreba čím skôr ich otvoriť a pri tej príležitosti sa často používalo práve prirovnanie k (nespravodlivo privilegovaným) kostolom. *„Namiesto škôl otvárame kostoly. Krsty a svadby dostali prednosť pred vyučovaním. Čo to o nás ako krajine hovorí? Ceníme si viac rituály a obrady než vzdelanie? Čo tým chceme ako krajina dosiahnuť?"* pýtal sa Martin Hojsík v komentári Denníka N[14]. Nositelia týchto presvedčení tiež hľadali príčinu v silnejšom lobingu biskupov v porovnaní so zástupcami športu či kultúry, prípadne v konzervatívnom ladení vlády, ktorej sú kostoly srdcublízke. Veriacim vyčítali sebectvo a neochotu zastať sa kultúry a volali po tvrdšom postupe voči cirkvi.

A6: Náboženská sloboda

Na náboženskú slobodu sa odvolávali texty vychádzajúce z presvedčenia, že obmedzovanie verejného liturgického slávenia znamená obmedzovanie slobody vyznávania a praktizovania viery. Dva vektory tu môžeme sformulovať ako:

- pozitívny: náboženská sloboda je zakazovaním verejných bohoslužieb obmedzená,
- negatívny: náboženská sloboda nie je zakazovaním verejných bohoslužieb dotknutá.

Graf č. 6: Výskyt argumentu Náboženská sloboda (A6)

Tento typ argumentu sa vyskytoval takmer výlučne v konzervatívnom mediálnom prostredí, to liberálne sa s ním nesnažilo ani polemizovať, až na jeden text evanjelického kňaza Jakuba Pavlúsa v denníku *SME*. V našej vzorke sme argumentáciu náboženskou slobodou zaznamenali 18-krát (16-krát pozitívny vektor, 2-krát negatívny vektor).

[13] https://www.hlavnespravy.sk/trnavsky-arcibiskup-jan-orosch-ked-sa-pred-obchod-ci-pred-parlament-natlaci-50-ludi-nevsimol-ze-by-zasahovali-policajti-ide-kostol-estebaci-su-pohotovosti-niektori-novinari-by/2111558

[14] https://dennikn.sk/2170950/cenime-si-viac-ritualy-a-obrady-nez-vzdelanie/?ref=list

Autori argumentujúci náboženskou slobodou vnímali zasahovanie štátu do cirkevného života počas pandémie ako nadmerné a neprimerané, biskupom vyčítali slabosť a škandalóznu podriadenosť štátnej šikane, prípadne Matovičovým totalitným chúťkam. Žiadali od nich vzopretie sa a protestovanie podľa vzoru biskupov v Rakúsku, Nemecku či Francúzsku. *„Ak sa biskupi v najsekulárnejšom štáte Európy odmietajú podriadiť zatvoreniu kostolov, ak nemeckí protestantskí politici chápu bohoslužby ako aktivity, ktoré sa nedajú klásť na jednu úroveň napr. s kultúrnymi či ekonomickými aktivitami, a to protestanti ani nemajú svätú omšu, ako môžu slovenskí katolíci takto bezprecedentne a bez odporu súhlasiť s drastickými reguláciami náboženského života?“* napísal Juraj Šúst v komentári pre *Denník Štandard*[15]. Ján Baránek v tom istom periodiku zvolil priamy apel: *„Tu je moja výčitka mojim otcom biskupom. Už nemlčte! Nebojte sa! Ježiš založil našu cirkev so slovami: ‚Ja ti hovorím, ty si Peter a na tejto skale si postavím cirkev a pekelné brány ju nepremôžu‘ (Mt 16, 18)“*[16]. Autori s týmto postojom tvrdili, že v slobodnej spoločnosti by cirkev mala disponovať väčšou autonómiou a mala by si svoje opatrenia určovať sama. Táto téma sa teda dotýkala témy odluky cirkvi od štátu, po ktorej – paradoxne – volali nositelia argumentu s pozitívnym vektorom (odluka ako ochrana pred svojvôľou štátu) aj nositelia argumentu s negatívnym vektorom (biskupi nemôžu rozkazovať štátu, kým nemáme odluku).

Opačné argumenty neprinášali liberálne médiá, ale vnútri samotného konzervatívneho prostredia sa ozvali aj hlasy upozorňujúce na to, že poslušnosť autoritám je čnosť a toto nie je čas na revolúciu. Dokazovali, že náboženské slobody tu nikto neobmedzuje.

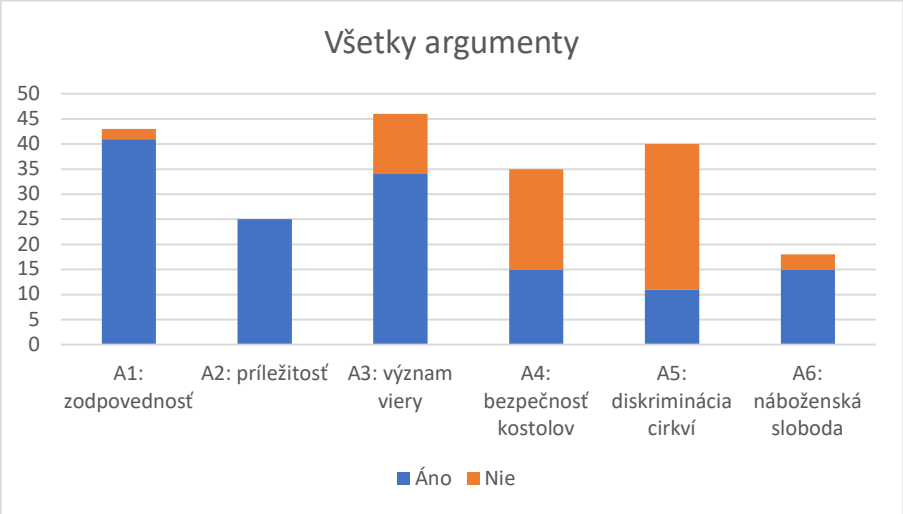
Výskyt všetkých argumentov

Keď sa pozrieme na jednotlivé argumenty súhrnne, vidíme, že početne najsilnejšie boli argumentačné základy zodpovednosti a významu viery, pričom prvý na rozdiel od druhého neniesol v sebe náboj konzervatívno-liberálneho sporu. Spor sa neprejavil ani pri argumente príležitosť (na prehĺbenie duchovného života) a náboženská sloboda (ohrozená protipandemickými opatreniami), pretože liberálne médiá sa nimi nezaoberali. Väčšinovo negatívny náboj (vo vzťahu k náboženstvu a cirkvi) niesli argumenty diskriminácie (iných inštitúcií v porovnaní s cirkvou) a (ne)bezpečnosti kostolov.

Graf č. 7: Výskyt všetkých argumentov

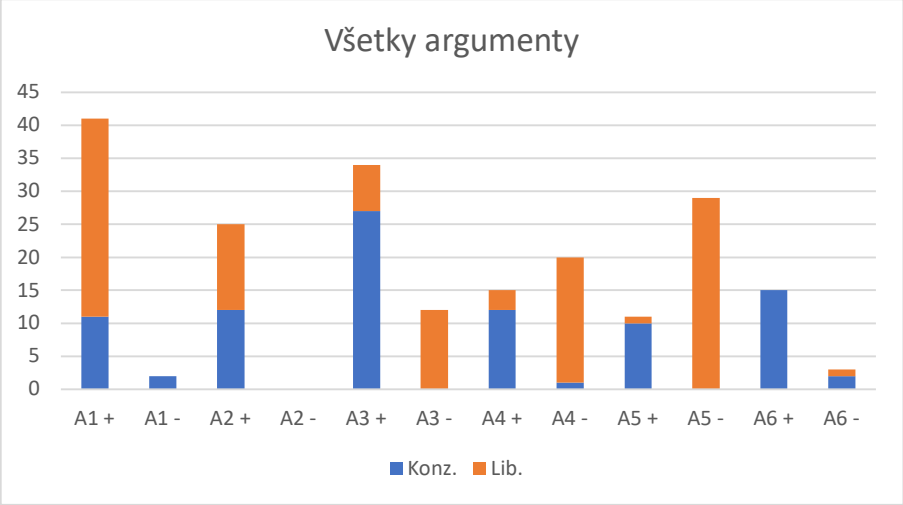
[15] https://dennikstandard.sk/2540/zasadna-pripomienka-polskym-demonstrantom/

[16] https://dennikstandard.sk/4278/lepsi-zart-by-nevymyslel-ani-zapotocky/

Pri jednotlivých argumentoch sme zaznamenávali vektor (pozitívny/negatívny), čiže argumentáciu vychádzajúcu z toho istého základu, ale opačným smerom. Okrem toho sme si všímali inklináciu jednotlivých médií ku konkrétnym typom argumentov. Päť médií zahrnutých do vzorky môžeme s istým zjednodušením rozdeliť na liberálne (*SME, Denník N*) a konzervatívne (*Postoj, Štandard, Hlavné správy*). Potom môžeme použité argumenty graficky znázorniť s podrobnejším rozlíšením:

Graf č. 8: Výskyt všetkých argumentov s ohľadom na orientáciu média

Štatistickú závislosť medzi argumentom a médiom sme preverili aj chi-kvadrátovým testom. Jeho výsledkom bola p-hodnota 7,1272E-15, čo je výrazne menej než štandardná hladina významnosti 0,05, môžeme teda konštatovať, že sa zamieta H0 a prijíma sa H1: medzi argumentom a médiom sa potvrdila štatistická závislosť.

Keď sme tomuto testu podrobili iba periodiká *SME* a *Denník N* v jednej skupine a *Postoj, Štandard* a *Hlavné správy* v druhej skupine, vyšli nám p-hodnoty v prvom prípade 0,83 a v druhom prípade 0,56. Obe teda prevyšovali štandardnú hladinu významnosti 0,05 a v platnosti ostala nulová hypotéza o nezávislosti medzi skúmanými premennými.

V liberálnom prostredí mali výlučné zastúpenie argumenty o bezvýznamnosti viery a diskriminácii iných inštitúcií v porovnaní s cirkvou a takmer výlučne sa tam používal aj argument

o epidemiologickej rizikovosti kostolov. Vôbec v liberálnych médiách nezaznieval argument o obmedzovaní náboženskej slobody.

Doménou konzervatívnych médií bola argumentácia významom viery pre život človeka, epidemiologická bezpečnosť kostolov, diskriminácia cirkví v porovnaní s inými inštitúciami, obmedzovanie náboženskej slobody.

Pri väčšine argumentov je zrejmé minimálne prekrytie liberálneho a konzervatívneho argumentačného priestoru: v jednom i druhom sa používali nielen odlišné, ale vzájomne protichodné argumenty. Výnimku predstavovala argumentácia vychádzajúca z potreby bezpečnosti, na ktorej sa oba typy médií viac-menej zhodli, ako aj argumentácia založená na pozitívnom prístupe k obmedzeniam ako k šanci na prehĺbenie osobnej viery a oživenie pastoračných foriem.

Zaznamenali sme však, že zhoda medzi liberálnou a konzervatívnou argumentáciou nenastávala zo strany liberálnych médií v komentárových textoch z interného redakčného prostredia, ale v rozhovoroch, kde dostali priestor cirkevné a iné autority, prípadne v komentároch hosťujúcich externých autorov. Preto sme takéto argumenty zaznamenali prevažne v denníku *SME*, ktorý má sieť regionálnych redakcií a dal priestor aj takýmto materiálom, kým *Denník N* sa profiloval radikálnejšie liberálne.

Záver

V predloženej analýze mediálnej argumentácie na tému zatvorených kostolov počas pandémie ochorenia COVID-19 sme identifikovali šesticu argumentačných schém. Osvedčilo sa nám pomenovanie argumentačných základov, z ktorých vychádzajú argumenty s dvomi protichodnými vektormi (porov. Psárová 2020). Túto schému považujeme za použiteľnú v prípadných výskumoch mediálneho spracovania tejto problematiky v iných krajinách a v následných komparatívnych výskumoch.

Konštatovali sme jednoznačnú a výraznú závislosť medzi argumentom a médiom, a to v priamej súvislosti s konzervatívnym alebo liberálnym charakterom média. Znamená to veľmi malý argumentačný prienik medzi konzervatívnymi a liberálnymi médiami. Obe mediálne society používajú navzájom úplne odlišné, ba opačné argumenty. To koreluje s doterajšími výskumnými zisteniami o neprítomnosti, resp. dokonca nemožnosti konzervatívno-liberálneho porozumenia v mediálnom priestore (porov. Rončáková 2015).

Konkrétne v súvislosti s naším výskumom sa konzervatívno-liberálny rozpor najvýraznejšie prejavil v argumentoch týkajúcich sa významu viery, bezpečnosti kostolov a diskriminácie cirkvi. Liberálne médiá argumentovali, že viera je nedôležitá, ba smiešna a hodná opovrhnutia, že kostoly sú nebezpečné ohnisko nákazy a že cirkvi sú nespravodlivo privilegované oproti kultúrnym, športovým a vzdelávacím inštitúciám. Argumenty konzervatívnych médií boli presne opačné. Tu môžeme badať súvis s doterajšími zisteniami o viere ako nevyhnutnom východisku na porozumenie konzervatívnych postojov v súčasnosti (Rončáková 2018). Neprítomnosť náboženskej viery vedie k odmietaniu, až znevažovaniu potrieb cirkví a veriacich.

Tento rozdiel medzi argumentáciou v liberálnom a v konzervatívnom mediálnom prostredí sa prejavil aj dvoma typmi argumentov používanými takmer výlučne v konzervatívnych médiách, prípadne v konzervatívnych „výsadkoch“ do liberálnych médií (rozhovory a hosťovské články). Boli to argumenty príležitosti a náboženskej slobody. Argument príležitosti vychádzal z vnímania krízovej situácie ako individuálnej aj inštitucionálnej šance „zatiahnuť na hlbinu“, takže priamo súvisel

s náboženskou vierou a bol vlastný veriacim autorom alebo respondentom. Argument náboženskej slobody bol špecifický vnútrokonzervatívnou polemikou: kým jedna skupina konzervatívnych autorov si osvojila radikálnejšie presvedčenie o potláčaní náboženských práv a slobôd, iná skupina sa usilovala zmierlivo apelovať na úctu k autoritám a cnosť poslušnosti v záujme spoločného dobra.

Súlad medzi konzervatívnymi a liberálnymi médiami sa dosiahol iba v rámci argumentačnej schémy zodpovednosti: obe skupiny autorov sa zhodli, že zatvorenie kostolov je potrebné z hľadiska bezpečnosti, verejného zdravia a ochrany ohrozených skupín obyvateľov. Išlo o racionálny argument bez emotívnych prímesí.

V sledovaných argumentoch nachádzame súvis s viacerými tézami medzinárodných výskumov. Aj v slovenských podmienkach zaznieval argument lásky k blížnemu, pre ktorú sa v danej situácii treba zrieknuť niektorých duchovných benefitov (porov. VanderWeele 2020). V rámci argumentácie významom viery pre život človeka sa viacnásobne objavovali zmienky o súvise mentálneho zdravia a náboženského prežívania (porov. napr. Modell a Kardia 2020, Koenig 2020; Pirutinsky, Cherniak a Rosmarin 2020). V tejto skupine argumentov nachádzame aj odkaz na silné emócie a dojatie „pred zatvorenými kostolmi“ (porov. Thornadhl a Frandsen 2020). Argumentačná schéma príležitosti zasa koreluje so zisteniami o nevyhnutnej pokoronovej očiste vnútri cirkvi, z vnútra ktorej sa počas pandémie vyplavili negatíva (dezinformácie, šírenie strachu) aj pozitíva (posila, nádej) (porov. Levin 2020).

Ako jedna z kľúčových tém sa ukázala autorita náboženských vodcov potrebná pri obhajobe prijatých opatrení, a to navonok aj dovnútra (porov. Peter a Walter 2020). V našom kontexte sa poukazovalo napr. na silnú lobistickú schopnosť biskupov (liberálne médiá), prípadne na slabú lobistickú schopnosť biskupov (konzervatívne médiá) a výzvy priamo adresované biskupom považovaným za príliš ústupčivých. V argumentačnej schéme náboženskej slobody zaznieval aj súzvuk so zisteniami iných autorov o nekritickom prijatí tvrdých opatrení v cirkevnom prostredí (Kim 2020), prípadne priamo o potrebe vyhodnocovať oprávnenosť a odôvodniteľnosť zásahov do života cirkví (Shimanskaya 2020).

Tieto zistenia bude zaujímavé porovnať s analýzou mediálneho spracovania témy zatvorených kostolov v iných krajinách. V najbližšom čase preto plánujeme výskum rozšíriť minimálne o Českú republiku.

Literatúra

MODELL, Stephen M., KARDIA, Sharon L. R.: Religion as a Health Promoter During the 2019/2020 COVID Outbreak: View from Detroit. In: *Journal of Religion & Health,* October 2020, Vol. 59, No. 5, pp. 2 243 – 2 255. DOI: 10.1007/s10943-020-01052-1

HONG, Barry A., HANDAL, Paul J.: Science, Religion, Government, and SARS-CoV-2: A Time for Synergy. In: *Journal of Religion & Health,* 2020, Vol. 56, No. 5, pp. 2 263 – 2 268. DOI: 10.1007/s10943-020-01047-y

VanderWeele, Tyler J.: Love of Neighbor During a Pandemic: Navigating the Competing Goods of Religious Gatherings and Physical Health. In: *Journal of Religion & Health,* 2020, Vol. 56, No. 5, pp. 2 196 – 2 202. DOI: https://doi.org/10.1007/s10943-020-01031-6

CHIRICO, Francesco, NUCERA, Gabriella: An Italian Experience of Spirituality from the Coronavirus Pandemic. In: *Journal of Religion & Health,* 2020, Vol. 56, No. 5, pp. 2 193 – 2 195. DOI: https://doi.org/10.1007/s10943-020-01036-1

KOENIG, Harold G.: Maintaining Health and Well-Being by Putting Faith into Action During the COVID-19 Pandemic. In: *Journal of Religion & Health,* 2020, Vol. 56, No. 5, pp. 2 205 – 2 214. DOI: https://doi.org/10.1007/s10943-020-01035-2

WEINBERGER-LITMAN, Sarah L., LITMAN, Leib, ROSEN, Zohn, ROSMARIN, David H., ROSENZWEIG, Cheskie: A Look at the First Quarantined Community in the USA: Response of Religious Communal Organizations and Implications for Public Health During the COVID-19 Pandemic. In: *Journal of Religion & Health,* 2020, Vol. 56, No. 5, pp. 2 269 – 2 282. DOI: https://doi.org/10.1007/s10943-020-01064-x

PIRUTINSKY, Steven, CHERNIAK, Aaron D., ROSMARIN, David H.: COVID-19, Mental Health, and Religious Coping Among American Orthodox Jews. In: *Journal of Religion & Health,* 2020, Vol. 56, No. 5, pp. 2 288 – 2 301. DOI: ttps://doi.org/10.1007/s10943-020-01070-z

DeSOUZA, Flavia, PARKER, Carmen Black, SPEARMAN-McCARHY, E. Vanessa, DUNCAN, Gina Newsome, BLACK, Maria Myers: Coping with Racism: a Perspective of COVID-19 Church Closures on the Mental Health of African Americans. In: *Journal of Racial and Ethnic Health Disparities*, February 2021, Vol. 8, No. 1, pp. 7 – 11. DOI: 10.1007/s40615-020-00887-4

MOLTENI, Francesco, LADINI, Riccardo, BIOLCATI, Ferruccio, CHCIESI, Antonio M., DOTTI SANI, Gulia Maria, GUGLIELMI, Simona, MARAFFI, Marco, PEDRAZZANI, Andrea, SEGATTI, Paolo, VEZZONI, Cristiano: Searching for comfort in religion: insecurity and religious behaviour during the COVID-19 pandemic in Italy. In: *European Society,* October 2020, DOI: 10.1080/14616696.2020.1836383

GENIG, Joshua D.: A More Excellent Way: Recovering Mystery in COVID Care. In: *Journal of Religion & Health,* 2020, Vol. 56, No. 5, pp. 2 302 – 2 307. DOI: 10.1007/s10943-020-01049-w

CONTEH, Prince Sorie: The Church in Sierra Leone: Response and Mission during and after Covid-19 Pandemic. In: E-Journal of Humanities Arts and Social Sciences, December 2020, Vol. 1, No. 8, pp. 263 – 269. DOI: 10.38159/ehass.2020122

GALIATSATOS, Panagis, MONSON, Kimberly, OLUVINKA, MopeninuJesu, NEGRO, DanaRose, HUGHES, Natasha, MAYDAN, Daniella, GOLDEN, Sherita H., TEAGUE, Paula, HALE, W. Daniel: Community Calls: Lessons and Insights Gained from a Medical–Religious Community Engagement During the COVID-19 Pandemic. In: *Journal of Religion & Health,* 2020, Vol. 56, No. 5, pp. 2 256 – 2 262. DOI: https://doi.org/10.1007/s10943-020-01057-w

HWANG, Byungbae: Advent of the Post-Corona Era and Renewal of the Korean Church: From the Perspective of Missional Ecclesiology. In: *Theology of Mission,* 2020, No. 60, pp. 430 – 458. DOI: 10.14493/ksoms.2020.4.430

LEVIN, Jeff: The Faith Community and the SARS-CoV-2 Outbreak: Part of the Problem or Part of the Solution? In: *Journal of Religion & Health,* 2020, Vol. 56, No. 5, pp. 2 215 – 2 228. DOI: https://doi.org/10.1007/s10943-020-01048-x

KIM, Joohan: A Suggestion for Church Worship in the “Corona” Era in the Light of Paul’s Worship Planning Principles. In: *The Bible & Theology,* 2020, Vol. XCVI, No. 10, pp. 23 – 56. DOI: 10.17156/BT.95.02

BAWIDAMANN, Loic, PETER, Laura, WALTHERT, Rafael: Restricted religion. Compliance, vicariousness, and authority during the Corona pandemic in Switzerland. In: *European Societies*, October 27, 2020, DOI: 10.1080/14616696.2020.1833068

BRYSON, John R., ANDRES, Lauren, DAVIES, Andrew: COVID-19, Virtual Church Services and a New Temporary Geography of Home. In: *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie*, July 2020, Vol. 111, No. 3, pp. 360-372. DOI: 10.1111/tesg.12436

GRUENWALD, Hermann: Event Logistics during Corona Times - Religious Services. May 2020. DOI: 10.13140/RG.2.2.32369.92002. Project: Event Logistics

SHIMANSKAYA, Olga: Freedom of Religion and Beliefs and Security under the Attack of COVID-19 pandemic. In: *Scientific and Analytical Herald of IE RAS* (Научно-аналитический вестник ИЕ РАН), December 2020, NO. 6, pp. 87 – 93. DOI: 10.15211/vestnikieran620208793

THORNDAHL, Kathrine Liedtke, FRANDSEN, Lasse Norgaard: Logged in While Locked Down: Exploring the Influence of Digital Technologies in the Time of Corona. In: *Qualitative Inquiry,* September 2020, DOI: 10.1177/1077800420960176

HILL, Terence D., GONZALEZ, Kelsey, BURDETTE, Amy M.: The Blood of Christ Compels Them: State Religiosity and State Population Mobility During the Coronavirus (COVID-19) Pandemic. In: *Journal of Religion & Health,* 2020, Vol. 56, No. 5, pp. 2 229 – 2 242. DOI: https://doi.org/10.1007/s10943-020-01058-9

ENTMAN, Robert: *Projections of Power: Framing News, Public Opinion and US Foreign Policy*. Chicago : University of Chicago Press, 2004, s. 5.

ENTMAN, Robert: Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. In: *Journal of Communication*, roč. 43, r. 1993, č. 4, s. 51-58.

GAZDA, Imrich: *Sociálna náuka cirkvi a jej prezentácia v slovenských printových médiách* [dizertačná práca]. Ružomberok : Filozofická fakulta KU, 2009.

HACEK, Ján: *Nové médiá.* 2020

RONČÁKOVÁ, Terézia: *Súčasné žurnalistické žánre,* 2016.

PSÁROVÁ, Miroslava: DP, 2020.

RONČÁKOVÁ, Terézia: Reconciling Conservatives and Liberals: Mission impossible? In: *Revista Română de Journalism Comunicare,* 2015, roč. X, č. 4, s. 28 – 40. ISSN 1842-256X

RONČÁKOVÁ, Terézia: Východisko viery vo verejnom diskurze. In: *Studia theologica,* 2018, roč. 20, č. 4, s. 113 – 139. ISSN 1212-8570 (print), 2570-9798 (online)